

МАТЕРІАЛИ ДВНАДЦЯТОЇ НАУКОВО-КРАЄЗНАВЧОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

повернулася в село. Але ікону св. Варвари після того забрала до себе її сусідка, і як церква більше десяти років тому відкрилася, дівчата, уквітчані стрічками, принесли її уже в новий храм. Знаєте, цю ікону не було де поставити. Не так давно храм накрили, бо тоді все кругом протікало. Якби тепер ікону принесли, то вона б збереглася, а так у наш час не збереглася. Інші ікони люди поприносили». Цікавився в неї і тим, як склалася доля того бабинського парторга? «Він виїхав у Старкостянтинів, у селі поставив хату, але залишив її для матері своєї жінки, яка була родом із с Бабина. І як почали збирати кошти на будівництво нової в селі церкви, то люди вирішили піти до нього додому, просити на церкву. Говорили йому у вічі, що церкву розвалив. І він дав кошти, допомагав у будь-чому. Але невдовзі помер від тяжкої хвороби. А гой тракторист, який мав валити церкву, кажуть, що він її і не валив, але, одружившись, у сім'ї народився глухонімих хлопчик».

Церква Михайлівська у с Бабині, побудована на кошти прихожан, десятків років тому відновила своє служіння громаді.

Список використаних джерел: 1. Козельський І. Ходімо від хати до хати зі святами вас вітати // Колос. -2012. - 20 січня. - С 3-4. 2. Леонтович Г. Його розуміли усі. - У кн. Микола Леонтович. Спогади. Листи. Матеріали. - К.: «Музична Україна». - 1999. - С 10-15. 3. ДАХО, ф. 315, оп. 1, №917; ф. 64, оп. 1, спр. 19. 4. ДАХО, спр. 1762-а. 5. Приходы и церкви Подольской епархии/ Под редакцией священника Е. Сицинского. - Біла Церква: вид. О. Пшанківський, 2008. - VII - 996 с. / Бібліотека укр. Краєзнавч. класики / - С. 554. 6. Миськова О. «... Вони загинули як мученики» // Колос. - 2010. - 30 квітня. - С. 4. 7. Козельський І. І церква воскресла крізь сивину століть // Колос. -2010.-9 квітня.

Віктор Косаківський (Вінниця)

ХРАМИ ТА РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ У КІНЦІ XVIII - НА ПОЧАТКУ XXI ст. У С СЕВЕРИНІВКА ЖМЕРИНСЬКОГО РАЙОНУ (ВІННИЧЧИНА)

Стаття присвячена історії храмів та особливостям релігійного життя у кінці XVIII - на початку XXI ст. в с Северинівка Жмеринського району на Вінниччині.

Ключові слова: церква, костьол, православні, католики, релігійне життя, спогади, Молохів, Війтівці, Северинівка, Северин Орловський.

Северинівська земля має надзвичайно багату і цікаву історію. Село Северинівка, розташоване на правому березі р. Рів, у середній частині її течії та знаходиться на вододілі басейнів Південного Бугу і Дністра.

Колись, на цих землях існували села Молохів і Війтівці. Село Молохів засноване адміністратором Барського староства Броневським і в історичних документах вперше згадується вже в 1546 р. [1, с.94]. Село Війтівці згадується в джерелах другої половини XVI ст., але при цьому зазначається, що воно раніше називалося Переволока [1, с.173]. Молохів і Війтівці були крайніми селами Барського староства у цій його частині і межували з Брацлавським воєводством. За переписом 1661 р. значна частина сіл Барського староства були запустілими. У Молохові було лише 3 будинки [1, С.327]. Люстрація 1665 р. зазначає, що Межирів з Війтівцями належали війту Злочовському і були пустими. Тариф 1668 р. подає села Війтівці і Молохів знову пустими [1, С.335]. Пустими ці та інші села були через безперервні татарські набіги. Саме тут по вододілу в давнину пролягав відомий Кучманський шлях, яким татари нападали на українські землі знищуючи села і міста. Межирів, Молохів, Кудіївці, Бар, Ялтушків та інші поселення таким чином стояли над самим Кучманським шляхом, від якого вправо і вліво, на кілька десятків верст відходили ворожі загони проводячи грабежі. Звідси відкривався прямий шлях на Львів та інші українські землі [1, с.6, 484].

З 1672 по 1699 р. землі Барського староства перебували у складі Османської імперії, а після 1699 р. знову повернулись до Речі Посполитої.

Є. Й. Сіцинський зазначає, що у XVIII ст. на северинівських землях існувало два села - Молохів і Війтівці, які знаходились на північний схід від лісу. Села належали князю Любомирському, а у 1783 р. Северину Потоцькому. Від останнього перейшли до Орловського. Десь приблизно у 1808 р. власник маєтку Северин Орловський зніс обидва села, а жителів перевів на нове місце, якому надав назву «Северинівка» від свого імені [2, с.624]. Більш повніше початкову історію с Северинівки подає польський дослідник Р. Афтаназі, який детально вивчав палацо-паркові комплекси Подільського воєводства, в тому числі і северинівський маєток [3, с.321-324].

Про давні церкви збереглись лише спогади про ті храми, що були у селах Молохів і Війтівці, до переселення селян у Северинівку. Місце церкви у Молохові ще на початку XX ст. було відзначено старим хрестом на поміщицькому полі. Ця церква мала дзвіницю і була дерев'яною і освячена в честь святих Кузьми і Дем'яна. У Війтівцях церква була також дерев'яна з дзвіницею, збудована на кошти князя Любомирського і освячена в ім'я святого Миколи Чудотворця. Іконостас з цього храму продали в с Біликівці. У зв'язку з перенесенням цих поселень на нове місце, церква у Молохові залишилась у полі [2, с.625]. Проводячи ревізію Подільської єпархії у 1831 р. протоієрей Скворцов відносно цих храмів писав: «В селе Севериновка церковь без призрения стоит версты на 1,5 от селения. Помещик Орловский перенес два селения на другое место, а церковь не признал нужным перенести, не построил также и новой церкви» [4, с. 1065].

Від спорудження нового храму поміщик Северин Орловський ухилявся майже 30 років, тому селяни змушені були пристосувати для богослужіння звичайну селянську хату, перетворену в «часовню». Лише у 1851 р. в селі збудували на кошти поміщика кам'яну Свято-Миколаївську церкву з дзвіницею. Від старих храмів збереглось лише дві ікони, а все інше церковне майно безслідно зникло. Відомим священиком був Олександр Синицький який прослужив у Северинівці понад 20 років (1854-1875 рр.) та залишив по собі добру пам'ять. Благодійником храму був адміністратор цукрового заводу Єгор Ульянов, який не мало турбувався також про покращення побуту місцевих селян. Церковної землі: 3 дес. під садибою, орної у 3-х змінах 30 дес. 2382 сажні, 3 дес. сіножаті з дубовим лісом. Усієї землі - 36 дес. 2382 сажні. Будинок священика старий, відремонтований у 1882 р. Інші будівлі і приміщення для псаломщиків споруджено у 1884 р.

У кінці XIX ст. більшість жителів с Северинівки були православними. У селі проживало кілька католицьких родин, привезених власником під час заснування села, однак згодом вони злились з місцевим населенням і прийняли переважно православ'я.

На початку XX ст. в Северинівці православних налічувалось 744 чоловіки і 728 жінок, католиків - 62 чоловіки і 66 жінок, 1 лютеранин, євреїв - 47 чоловіків і 29 жінок. Більшість населення становили українці, головним заняттям яких було землеробство.

У селі в цей же час була також римо-католицька каплиця.

У XIX - на початку XX ст. власники Северинівського маєтку свої релігійні потреби справляли у костелі на честь Успіння Пресвятої Діви Марії в сусідньому с Межирів, який збудовано у 1793 (1794) р. на кошти поміщика Андрія Орловського [2, с.623-625]. Про це свідчать документи і фото родинного архіву Терези Фірлей, онуки останнього володаря Северинівського маєтку. На одному з фото 1913 р., серед гостей Соколовських є ксьондз Цезарій Малиновський, пробощ парафії Межирівської, який свого часу, як пробощ Межирова був присутнім при шлюбі панів Соколовських у Києві, а в костьолі Межирова хрестив їхніх дітей [5].

До Великої Вітчизняної війни у с Северинівка православну церкву закрили і переобладнали під клуб, тому виконком Вінницької обласної Ради депутатів трудящих своїм рішенням № 456 від 5 липня 1961 р. «Про вилучення церков, які використовувались в довоєнний час під сільські клуби з користування релігійних громад, про знесення аварійних молитовних будинків та інших» рішив вилучити церкву релігійної громади с Северинівка з користування релігійної громади і погодився з рішенням виконкому Жмеринської районної Ради депутатів трудящих про використання вилученої церкви під сільський клуб. Релігійну громаду села Северинівки з реєстрації було знято і розірвано з нею договір на оренду церкви [6, арк.18-19; 7, арк.44]. Церкву закрили і перебудували та переобладнали під клуб, який знаходиться там і нині.

Ковальчук Євгенія Григорівна, 1936 р. н., розповіла якою до закриття була церква: «Я ходила в церкву. То була церква, оце, де дом культури тут. Ви бачили можи, чи не? Но там дві колони тіки стоїт, спереді, звідци. від вулиці. Отак було. Вона зроблина христом була, церква ця. То це ше цих дві лишили, а дві тут. А ці вони обрубали бока, христи. Колони були кругом. Гарна церква була і зніштожили всьо. Зробили зразу склад колгоспний, а типер зробили дом культури. По типер такої церкви ніхто ни постави. Півтора метра стіна була і така шо полностью, ни так, то валиш тай то кірпіч чи камішок, а воно просто тако як бітоніроване. Отак вони робили. Такі крепкі ці стіни всьо поробили. А типер ніхто. Повалили і нима толку ніякого» [8].

Матищук (д. Димчук) Євгенія Семенівна, 1926 р. н., згадала про могилу священика біля церкви: «Батюша то був коло церкви (похований) дуже давно. Ше до війни була церква, і помер батюшка, і коло церкви його були похоронили. І був хрест і тоді хреста вже прийняли, а тоді ше примуровували зданіє, ше примуровували до цієї церкви то були викопали кістки батюшки. Але де вони його поділи я не цікавилась, ни знаю де вони його поділи. Но, казали, шо кістки викопали, як копали фундамент трахтором» [9].

Ковальчук Євгенія Федорівна, 1958 р.н., пригадала переказ про свого прадіда - дзвонаря: «Мій прадід був звонаром у церкві. О. І бапка на Піддубині, там аж на Піддубині, вона була, ну, старенька бапка. Ну, вона зара розказувала. Я почала до неї на старості ходити, приходила. То вона кажи (от ни помню який ше один був звонар, другий): «Як Мусій Бортнік б'є в дзвони, всьо кину, йду до церкви. Бо Мусій Бортнік як удари по звонах то аш сироти виходят». Так мій дід умів, прадід. Так бив. Дід помер в 60..., ше міні було 6 років, и-и, 64 році дедушка, прадід помер. Прожив десь 80 с чимось років. Церква була де клуб зараз. Це церква була на всю округу, панська. О! То бапка міні Силиха розказувала. Казала, кажи: «Як Мусій Бортнік, як удари в дзвони, всьо кину, іду до церкви бо Мусій б'є. Як Мусій б'є, - кажи, - сироти виходят. Так він міг. Ну, так умів, - кажи. А другий, - кажи, - як тарах, тарах, тарах, - кажи, - як по затулі. І всьо, - кажи, - ни йду». Кажи: «Вийду на город послухаю. Не, - кажи, - як забив в дзвони. Мусій сьодні б'є». По всьому силі люди пізнавали, хто сьодні б'є в звони» [10].

Церковне життя в селі відновилось лише з проголошенням Незалежності України. Сьогодні у Северинівці діє дві православні церковні громади: Української православної церкви Київського патріархату, яку очолює отець Василь та громада Української православної церкви Московського патріархату, яку очолює отець Олександр. Перша громада вже збудувала і освятила свій храм на честь Різдва Богородиці (21 вересня), а друга поки що будує свій храм, а тим часом служби Божі проводять в одній з кімнат сільського будинку культури. Також невеликий храм є і в санаторії.

Список використаних джерел: 1. Грушевський М. Барське староство. Історичні нариси (XV - XVIII ст.) / М. Грушевський. - Львів, 1996. - 626 с 2. Сецинский Е. И. Приходы и церкви Подольской епархии / Е. И. Сецинский //

Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. -Камянец-Подольский, 1901. - Вып. IX. - 1064 с. 3. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolstej. T. 9. Wojewodztwo Podolskie / R. Aftanazy. - Wrocław, 1996. - 520 s. 4. О ревизии протоиереем Скворцовым Подольской епархии в 1831 г. // Подольские епархиальные ведомости. - 1890. - № 46. - С. 1052-1065. 5. Документи родинного архіву Терези Фірлей, онуки останнього володаря Северинівського маєтку. Зберігаються в Польщі; 6. ДАВО. - Ф. Р. - 2700 Виконком Вінницької обласної Ради депутатів трудящих. Протокольна частина. - Оп. 6. - Спр. 1658 Рішення Виконкому Вінницької обласної Ради депутатів трудящих № 451 - №500. 1961 р. - 263 арк.; 7. ДАВО. - Ф. Р. - 2700 Виконком Вінницької обласної Ради трудящих. Заступник голови облвиконкому по торгівлі, охороні здоров'я, освіті і др. _ Оп. 6. - Спр. 1880 Листування з райвиконками в справах руської православної церкви і релігійних культів, збору металевого брухту, з товариством польсько-радянської дружби і Всесоюзним акціонерним товариством «Інтурист». 1 січня 1962 - 25 грудня 1962 г. - 65 арк. 8. Запис автора 22 червня 2009 р. від Ковальчук Євгенії Григорівни, 1936 р. н., жительки с Северинівка; 9. Запис автора 19 червня 2009 р. від Матищук (д. Димчук) Євгенії Семенівни, 1926 р. н., жительки с Северинівка. 10. Запис автора 27 жовтня 2011 р. від Ковальчук Євгенії Федорівни, 1958 р. н., жительки с Северинівки.